

МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
за результатами ХІХ Міжнародної
науково-практичної конференції
(23–24 лютого 2023 р., м. Харків)

Харків 2023

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (Україна),
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (Україна),
Вірменський державний педагогічний університет імені Х. Абовяна (Вірменія),
Батумський державний університет імені Шота Руставелі (Грузія),
Телавський державний університет імені Якоба Гогобашвілі (Грузія),
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (Україна),
Куявсько-Поморська Вища Школа в Бидгощі (Польща)

МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
за результатами XIX Міжнародної
науково-практичної конференції
(23–24 лютого 2023 р., м. Харків)

Харків
2023

УДК [37:001]«20»

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 3 від 15.03.2023 р.)

Методологія сучасних наукових досліджень : збірник наукових праць за результатами XIX Міжнародної науково-практичної конференції (23–24 лютого 2023 р., м. Харків) / за заг. ред. К. Юр'євої. — Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2023. — 480 с.

Мови видання: українська, англійська, грузинська.

У збірнику представлено результати актуальних наукових досліджень науковців, викладачів, учителів, вихователів, докторантів, аспірантів – учасників XIX Міжнародної науково-практичної конференції «Методологія сучасних наукових досліджень» (Харків, 23–24 лютого 2023 р.) з України, Азербайджану, Грузії, Китайської Народної Республіки, Німеччини, Республіки Польща.

Для наукових працівників, викладачів закладів вищої освіти, учителів, вихователів, здобувачів вищої освіти. Може використовуватись у навчальному процесі на всіх рівнях вищої освіти.

Усі статті пройшли рецензування, зберігають авторську редакцію. Всю відповідальність за зміст публікацій несуть автори.

Організаційний комітет конференції:

Бойчук Юрій – голова організаційного комітету, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Бережна Світлана – заступник голови організаційного комітету, доктор філософських наук, професор, проректор з наукової, інноваційної та міжнародної діяльності Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Аланія Марина – доктор економічних наук, професор, Тбіліський державний університет імені Іване Джавахішвілі (Тбілісі, Грузія)

Гаврілова Людмила – доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри теорії і практики початкової освіти Донбаського державного педагогічного університету (Слов'янськ, Україна)

Гоголішвілі Отар – доктор історичних наук, професор, Батумський державний університет імені Шота Руставелі; правитель Музею імені Харитона Ахвледіані (Батумі, Грузія)

Карапетян Володимир – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри дошкільної педагогіки та методик Вірменського державного педагогічного університету ім. Х. Абовяна (Єреван, Вірменія)

Метрєвелі Лія – доктор філософії з освітніх наук, професор, Грузинський технічний університет (Тбілісі, Грузія)

Мікеладзе Тамар – доктор педагогічних наук, асоційований професор, завідувач департаменту освітніх наук, Телавський державний університет імені Якоба Гогешвілі (Телаві, Грузія)

Модебадзе Ніно – кандидат педагогічних наук, професор, декан факультету освітніх наук, Телавський державний університет імені Якоба Гогешвілі (Телаві, Грузія)

Соколова Алла – доктор педагогічних наук, професор, в.о. завідувача кафедри музичного мистецтва Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Тавдгірідзе Лела – доктор педагогічних наук, професор Батумського державного університету імені Шота Руставелі (Батумі, Грузія)

Фомін Володимир – доктор педагогічних наук, професор кафедри музичного мистецтва, декан факультету мистецтв Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Хусейнов Разім – доктор філософії з фізики, асоційований професор, Гянджінський державний університет (Гянджі, Азербайджан)

Цотніашвілі Заза – політолог, доктор філологічних наук, професор, академік Національної академії наук Грузії, директор програм з журналістики Кавказького міжнародного університету (Тбілісі, Грузія)

Шашавіашвілі Кетеван – доктор історичних наук, асоційований професор, Кавказький міжнародний університет (Тбілісі, Грузія)

Шерозія Нато – кандидат педагогічних наук, асоційований професор Батумського державного університету імені Шота Руставелі (Батумі, Грузія)

Шукашвілі Ія – головний спеціаліст Бюро міжнародних відносин Телавського державного університету імені Якоба Гогешвілі (Телаві, Грузія)

Юр'єва Катерина – заступник голови організаційного комітету, доктор педагогічних наук, професор кафедри музичного мистецтва Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Янкович Олександра – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри ранньої освіти, спеціальної педагогіки та ресоціалізації Куявсько-Поморської Вищої Школи (Бидгощ, Польща); завідувач кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (Тернопіль, Україна)

Metreveli L., Tcharkhalashvili T. Development of students' research skills, cultural and communicative competence using museum exhibits.	365
Mikeladze T. Pre-service English teachers' distance learning experience.	369
Modebadze N., Mikeladze T., Bagatrishvili N. Introducing the linguistic-cultural component in the science lesson.	374
Nikolaishvili M. "Madona" – a universal tool for developmental learning.	378
Nikolaishvili M. Classroom activities using the universal teaching tool "Madona".	382
Олійник Л. Оптимізація системного підходу при проектуванні освітнього процесу у закладі вищої військової освіти.	392
Панасенко Ю. Методи роботи з учнями початкових класів засобами арт-педагогіки.	397
Полікарпова О. Вплив ігрової діяльності на всебічний розвиток дитини дошкільного віку.	401
Пугач С., Візнюк І., Долинна А., Долинний С. Методологічний підхід щодо сформованості інформаційної компетентності аспірантів.	404
Рудічєва Н. Дидактичні умови формування аксіологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку.	408
Согоконь О. Наукові підходи до інтеграції природничо-наукового та практичного компонентів освітніх програм у закладах вищої освіти фізкультурного профілю.	412
Старовойтенко Н. Дослідження особливостей застосування гумору викладачами в навчально-виховному процесі вищої школи.	417
Tavdgiridze L., Sherozia N., Doborjginidze D. Differentiation of teaching – democratization of education and the determining factor of humanization.	421
Танько Т., Тарарак Н. Система дошкільної освіти у США: ретроспективний аналіз.	427
Хун Женьлун. Організація просвітницької діяльності в закладах вищої освіти.	432
Чайка Т. Використання додатків Google в навчальному процесі вищої школи при формуванні компетентностей студентів спеціальностей 241 «Готельно-ресторанна справа» та 242 «Туризм».	436
Чамлай Г. Особливості використання фольклору для становлення художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку.	441
Чжао Бейбей, Юр'єва К. Методологія розвитку навчальних програм з образотворчого мистецтва у школах КНР.	444
Янкович О. Розвиток методів педагогічних досліджень в Україні в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття.	451
Яцура М. Методика використання тренінгових технологій під час формування професійної культури у майбутніх менеджерів.	456
МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ У ПСИХОЛОГІЇ	461
Бордюг Н., Валерко Р., Дмитрук Л. Особливості впливу воєнного стану в Україні на психологічне здоров'я студентської молоді.	462
Єна А. Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу в умовах сучасних викликів.	468
Петруха О. Соціальний статус людей похилого віку за стереотипами поведінки.	473
Стець К. Психологічні аспекти механізму формування інтернет-залежності в підлітків.	477

Олександра Янкович

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри ранньої освіти,
спеціальної педагогіки та ресоціалізації,
Куявсько-Поморська Академія
Бидгощ, Польща;

завідувач кафедри педагогіки і методики
початкової та дошкільної освіти,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
Тернопіль, Україна

РОЗВИТОК МЕТОДІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ ст.

Анотація. У статті розкрито розвиток методів педагогічних досліджень в Україні в другій половині ХХ – на поч. ХХІ ст. Виокремлено два етапи: 1959–1990 рр., 1991–2017 рр. – та виявлено їхні провідні тенденції. Визначено можливості використання перспективних ідей у сучасних наукових пошуках.

Ключові слова: метод, методологія, розвиток методів, педагогічне дослідження, педагогічна наука.

Abstract. The article describes the development of pedagogical research methods in Ukraine in the late 20th and early 21st centuries. Two stages have been distinguished: 1959–1990, 1991–2017, and their leading tendencies have been revealed. The possibilities of using promising ideas in modern scientific research have been determined.

Keywords: method, methodology, development of methods, pedagogical research, pedagogical science.

Постановка проблеми та її актуальність. Розвиток педагогічної науки зумовлюється низкою чинників, один із яких – застосування новітніх методів наукових пошуків. Водночас виникає інтерес до методології досліджень у ретроспективі, оскільки в історичному досвіді накопичені позитивні ідеї, які доцільно використовувати на сучасному етапі. Були також допущені прорахунки, яких необхідно уникати.

Вартує студіювання генеза методів педагогічних досліджень у другій половині ХХ – на поч. ХХ ст. У цьому періоді відповідно до основних чинників та тенденцій їхнього розвитку необхідно виокремити два етапи: до утворення незалежної України і після.

Педагогіці кінця 50–80-х рр. ХХ ст. притаманні суперечливі процеси. Наукові пошуки піддавалися ідеологічному тиску, що відобразилося на їхній методології. Водночас у педагогіці в контексті генези методів були й досягнення: вивчення особистості дитини з застосуванням теоретичних та емпіричних методів, виконання міждисциплінарних досліджень із використанням діагностичного інструментарію медицини, психології тощо. У той час були окреслені недоліки, які не давали змоги отримати вагоміші результати в

педагогіці. Розроблялися шляхи щодо подолання проблем, які перешкоджали педагогічному поступу.

У 90-х рр. XX – на поч. XXI ст. відбулися докорінні зміни і в методології і в методах наукових пошуків. Окрім усунення ідеологічного тиску, це комп'ютеризація досліджень, використання новітніх методів діагностики відповідно до світових досягнень.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Методології й методам педагогічних досліджень в Україні у другій половині XX – на поч. XXI ст. присвячені праці вчених 50–80-х рр. XX ст., а саме: В. Волинського, О. Дзевєріна, І. Журавківської, С. Збандуто, В. Чепелева та ін., а також сучасних науковців XXI ст.: О. Адаменко, Л. Ваховського, С. Гончаренка, Ю. Жука, Ю. Козловського, Л. Прокопів, С. Сисоєвої, О. Сухомлинської, Г. Терещука, Є. Хрикова, К. Юр'євої та ін.

Для студіювання генези методів педагогічних пошуків важливим є висновок Є. Хрикова про те, що «оцінити сучасний етап розвитку педагогіки неможливо без оцінки та порівняння його з попереднім етапом» [7, с. 4].

О. Сухомлинська, досліджуючи методологію педагогічної науки в ретроспективі, виявила такі її характерні ознаки інституалізація, політизація та соціалізація [5, с. 8].

Ідеологізація була найбільш притаманна саме радянській науці, яка її відверто використовувала для збереження влади і суспільного устрою, для покарання тих, які мали погляди, відмінні від прийнятих.

Класифікацію та ґрунтовний аналіз методів сучасних педагогічних досліджень здійснили С. Гончаренко, Ю. Козловський, Т. Кристопчук, С. Сисоєва та ін. Ці науковці акцентують увагу на перевірці достовірності, статистичній обробці отриманих результатів.

Водночас у ретроспективі методи педагогічних досліджень вивчені недостатньо, що зумовлює **мету наукової розвідки**: розкрити генезу методів педагогічних досліджень в Україні у другій половині XX – на поч. XXI ст. та визначити перспективні ідеї для використання в сучасних наукових пошуках.

Виклад основного матеріалу. Прийняття у 1959 році Закону «Про зміцнення зв'язку школи із життям і про дальший розвиток системи народної освіти в УРСР» стало імпульсом для розвитку педагогічної науки [4]. Проте в цей час дивовижно поєднувалися консервативні й прогресивні тенденції. З одного боку, у педагогіці вчені вимушені були дотримуватися марксистсько-ленінської методології, що передбачала визнання класової боротьби, поділу педагогіки на реакційну та марксистську; з іншого – науковці студіювали проблеми навчання й виховання особистості, пропонуючи шляхи згуртування дитячого колективу, поліпшення успішності учнів, попередження девіацій, усунення відхилень у розвитку дітей тощо.

Ці тенденції (прогресивні й консервативні, реакційні) чітко простежувалися під час наукової сесії з питань розвитку педагогічної науки, яка відбулася 10–12 жовтня 1959 р. На ній було визначено завдання педагогіки на 1959–1965 рр. [3, с. 86–87], [6, с. 143].

Наукова сесія мала яскраво виражену ідеологічну спрямованість, що засвідчує тема доповіді В. І. Помагайби «Завдання радянської дидактики в період розгорнутого комуністичного будівництва». Водночас розглядалися актуальні проблеми, що спряли зміцненню зв'язків школи з життям. Зокрема, на науковій сесії «з цікавою доповіддю про систему трудового виховання учнів молодшого та середнього віку виступив член-кореспондент АПН РРФСР В. О. Сухомлинський» [6, с. 145].

З-поміж інших важливих проблем теорії і практики навчання й виховання, перебудови школи на сесії було розглянуто організацію й методику науково-педагогічних досліджень [6, с. 144]. Учені вказували на необхідність чіткої координації наукової роботи, а також на потребу «урізноманітнення методів педагогічного експерименту і залучення досвідчених учителів до його проведення» [6, с. 147].

Важливим етапом генези педагогіки й методології у 60-х–70-х рр. ХХ ст. є проведення міждисциплінарних досліджень, які виконували фахівці різних галузей наук: гігієни, психології, педагогіки. Наприклад, «спільно з кафедрою гігієни Київського медичного інституту ім. Богомольця працівниками відділу школознавства НДІП УРСР досліджувалася працездатність учнів масових шкіл та шкіл робітничої і сільської молоді при різних варіантах побудови навчальних занять. Було визначено умови, що забезпечують оптимальний рівень працездатності учнів-виробничників, а також вивчено працездатність і стомлюваність учнів 1–2 класів, які працюють за новою програмою. Розроблено нову методику такого вивчення» [6, с. 163].

Учені виявляли проблеми, що перешкождали розвитку педагогіки. Одна з них – це «недостатня увага до вдосконалення методів науково-педагогічних досліджень, до застосування експериментальних і математичних методів, технічних засобів, математичної обробки даних досліджень, відсутність дослідницьких баз у школах...» [6, с. 173].

Наукові семінари на теми організації досліджень і використання ефективних методів продовжували проводити у 70-80-х рр. ХХ ст. [6, с. 174]. У цей період обговорювалися особливості застосування в дидактиці методів кореляційних таблиць, використання обчислювальних машин для обробки матеріалу, здобутого в експерименті, моделювання в дидактиці, природно-лабораторний експеримент як специфічний метод педагогічних досліджень [2, с. 112].

З утворенням незалежної України (1991 р.) розпочався новий етап генези методів педагогічних досліджень, який тривав до 2017 р., коли був прийнятий новий Закон «Про освіту». Він зумовив виникнення орієнтирів для розвитку педагогіки. У 90-х рр. ХХ ст. були усунуті недоліки в методології педагогіки, політичний тиск, відновлено притаманний вільному світу плюралізм думок, поглядів. Комп'ютеризація освіти, науки сприяла розвитку методів дослідження.

У цей період набули популярності порівняльно-педагогічні, історико-педагогічні дослідження, автори яких дотримувалися принципів науковості, історизму, об'єктивно

висвітлюючи предмет наукових пошуків. З'явився посилений інтерес до освіти й педагогіки зарубіжних країн, зокрема й до тих, які в радянський період називалися «державами капіталістичного табору» і які було дозволено лише критикувати. Використання мережі Інтернет дало змогу ознайомлюватися з найновішими відкриттями вітчизняних та зарубіжних учених. Порівнюються й методи досліджень в Україні та країнах світу, зокрема у Польщі, де методи класифікують на кількісні та якісні [8, с.]. Для вітчизняної науки зберігає актуальність висновок польського науковця М. Лобоцького про взаємодоповнення цих методів [9, с. 18].

Проте основною тенденцією є використання сучасних засобів в організації досліджень, а також глобальної мережі Інтернет. Ю. Жук серед принципів, на яких будується організація широкомасштабного експерименту, визначив «можливість здійснення педагогічного дослідження на множині обраних методів дослідження, способів опрацювання їх результатів» [1].

Набули популярності наукові пошуки на базі комп'ютерних мереж. Можна прогнозувати, що в перспективі ця тенденція буде лише посилюватися.

Висновки. Аналіз генези методів педагогічних досліджень у другій половині ХХ – на поч. ХХІ ст. дає змогу виокремити два етапи: 1959–1990 рр.; 1991–2017 рр. У 1959–1990 рр. відбувався ідеологічний тиск на науку, водночас проводилися вагомні міждисциплінарні розвідки з використанням статистичних методів та технічних засобів; у 1991–2017 рр. застосовуються комп'ютер та мережа Інтернет у дослідженнях, інформаційні технології в діагностичних методах, студіюються зарубіжні методи наукових пошуків.

Перспективними ідеями для сучасних наукових пошуків є: вивчення сучасних зарубіжних наукових розвідок і їхньої методології, написання методичних рекомендацій для молодих учених у контексті використання методів, засобів, зокрема й новітньої техніки, для обробки й забезпечення достовірності результатів; популяризація наукових розвідок із використанням глобальної мережі Інтернет та цифрових пристроїв; організація міждисциплінарних досліджень та застосування методів наук, з якими пов'язана педагогіка: філософії, біології, медицини, психології, соціології тощо.

Подальші наукові пошуки необхідно проводити в напрямку студіювання генези методології зарубіжної педагогічної науки.

Список використаних джерел

1. Жук Ю. Методи педагогічних досліджень з використанням глобальної мережі Інтернет. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/20054432.pdf>
2. Науково-методичний семінар з питань дидактичних досліджень *Радянська школа*. 1970. № 1. С. 111–112.
3. Підсумки республіканської наукової сесії. *Радянська школа*. 1959. № 12. С. 86–88.
4. Про зміцнення зв'язку школи із життям і про дальший розвиток системи народної освіти в УРСР: Закон від 17.04.1959 р. *Збірник наказів і розпоряджень Міністерства освіти УРСР*. 1959. № 8. С. 2–14.
5. Сухомлинська О. Методологія дослідження історико-педагогічних реалій другої половини ХХ століття. *Шлях освіти*. 2007. № 4. С. 6–12.
6. УНДІП на сторінках педагогічних журналів 1926–1976 р. / НАПН України, Педагогічний музей України; [укладачі: В. О. Гайдей, О. П. Міхно ; наук. консультант О. В. Сухомлинська]. Київ: ПМУ, 2016. 212 с. (Сер. «Педагогічні републікації»; вип. 3).
7. Хриков Є. М. Методологія педагогічного дослідження: монографія. Харків, 2018. 294 с.
8. Янкович О. Методи наукових досліджень у педагогіці Польщі. *Методологія сучасних наукових досліджень*: збірник наукових праць за результатами XVII Міжнародної науково-практичної конференції (25–26 лютого 2021 р., м. Харків) / за заг. ред. Ю. Д. Бойчука, С. В. Бережної і К. А. Юр'євої. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2021. С. 6–8.
9. Łobocki M. *Metody i techniki badań pedagogicznych*. Kraków: Impuls, 2006. 330 s.

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (Україна),

Наукове видання

МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
за результатами ХІХ Міжнародної науково-практичної конференції
(23–24 лютого 2023 р., м. Харків)

Відповідальний за випуск

К.А. Юр'єва

Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Arial. Друк ризографічний.
Умов. друк. арк. 13,18 Наклад 100 прим. Замов.

Україна, 61002, Харків
вул. Алчевських, 29

У збірці представлено результати актуальних наукових досліджень вчених – викладачів, учителів, вихователів, докторантів, здобувачів третього (освітньо-наукового), другого (магістерського) і першого (бакалаврського) рівнів вищої освіти – учасників **XIX Міжнародної науково-практичної конференції «Методологія сучасних наукових досліджень»** (Харків, 23–24 травня 2023 р.) з України, Грузії, Китайської Народної Республіки, Німеччини, Польщі.

Для наукових працівників, викладачів закладів вищої освіти, учителів, вихователів, здобувачів вищої освіти. Може використовуватись в освітньому процесі і в теоретичних наукових дослідженнях.